

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 01.09.2024 ✓Accepted/Kabul: 23.01.2025

DOI:10.30794/pausbed.1541956

Research Article/Araştırma Makalesi

Kılıç Boduroğlu, S., Boduroğlu, G., Alayvaz Güngör, C. (2025). "Tek Ebeveyn Olarak Kadınların Karşılaştığı Sorun, Gereksinim ve Beklentilerinin İncelenmesi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 67, ss. 271-289.

TEK EBEVEYN OLARAK KADINLARIN KARŞILAŞTIĞI SORUN, GEREKSİNİM VE BEKLENTİLERİNİN İNCELENMESİ

Seda KILIÇ BODUROĞLU*, Gökhan BODUROĞLU**, Cansu ALAYVAZ GÜNGÖR***

Öz

Tek ebeveynli aileler, çeşitli nedenlerle tek bir ebeveynin çocuk bakımını ve ihtiyaçlarını karşıladığı aile yapılarıdır. Bu araştırma, tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren kadınların karşılaştıkları zorlukları, karşılaşılan zorluklarla başa çıkma yöntemlerini ve alınan destekler ile gereksinimler ve beklentilerini derinlemesine anlamayı amaçlamaktadır. Araştırma nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve kartopu örnekleme tekniği kullanılarak Çorum ilinde ikamet eden 26 tek ebeveyn kadını yüz yüze olarak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler, MAXQDA programı aracılığıyla içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre tek ebeveyn olarak kadınlar karşılaştıkları ekonomik, psikolojik, sosyal zorluklarla başa çıkarken bu süreçte formel ve informal desteklerden yararlanmaktadır. Araştırma, tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren kadınların özellikle daha fazla ekonomik destek, esnek çalışma koşulları, çocukların eğitim ve psikolojik destekleri gibi destekleri talep etmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışma, tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren kadınların yaşam deneyimlerini ve bu süreçte ihtiyaç duydukları destekleri anlamaya yönelik önemli katkılar sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: *Aile, Tek Ebeveyn, Tek Ebeveyn Kadınlar, Zorluklar, Destek Sistemleri.*

EXAMINING THE ISSUES, NEEDS, AND EXPECTATIONS FACED BY SINGLE MOTHERS

Abstract

Single-parent families are structures where one parent assumes responsibility for childcare and meeting the needs of the children due to various reasons. This study aims to gain an in-depth understanding of the challenges women living as single parents face, their coping strategies, the support they receive, and their needs and expectations. The research was conducted using a qualitative research method, and in-depth face-to-face interviews were conducted with 26 single mothers residing in Çorum province, selected through snowball sampling. The data obtained from the interviews were analysed using content analysis via the MAXQDA software. The findings reveal that single mothers utilise both formal and informal support systems while coping with economic, psychological, and social challenges. The study highlights that women living as single parents particularly demand greater financial support, flexible working conditions, and educational and psychological support for their children. This research provides significant insights into the lived experiences of single mothers and the types of support they require during this process.

Keywords: *Family, Single Parent, Single Parent Women, Challenges, Support Systems.*

*Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmet Doktora Programı, İSTANBUL.

e-posta: sedakilic@hitit.edu.tr, (<https://orcid.org/0009-0000-6134-8703>)

**Öğr. Gör. Dr., Hitit Üniversitesi, Sungurlu Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, Sosyal Hizmetler Programı, ÇORUM.

e-posta: gokhanboduroglu@hitit.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-6424-6478>)

***Öğr. Gör., Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, Sosyal Hizmetler Programı, ÇORUM.

e-posta: cansualayvaz@hitit.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0003-3288-8035>)

1. GİRİŞ

Aile kavramını tek bir tanımla açıklamak mümkün değildir. Ailenin tanımı genellikle kültürel, toplumsal ve bireysel farklılıklara bağlı olarak değişmektedir. En genel anlamıyla aile, bireylerin biyolojik, duygusal, sosyal bağlar ile bir araya geldiği toplumsal bir birimdir. Toplumsal değişimlerle beraber aile türlerinde de farklılıklar oluşmuştur. Aile yapısının organizasyonu da aile türlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Tek ebeveynli aileler, aile yapısındaki dönüşümlerin bir sonucu olarak boşanma, evlilik dışı doğumlar, eşin vefatı vb. gibi çeşitli sebeplerden ötürü günümüzde giderek yaygınlaşan bir aile türü haline gelmiştir. Tek ebeveynli aile, biyolojik olarak veya evlat edinilmiş çocuğun sorumluluklarının tek bir ebeveynin üstlendiği aile olarak tanımlanmaktadır (Gladding, 2015). Tek ebeveyn aile, ailenin öyküsüne göre farklı şekillerde oluşabilmektedir. Eşlerden birinin ölümü, evliliğin sonlandırılması, tek başına bir bireyin evlat edinilmesi, eşlerden birinin uzun süreli hükümlü olması gibi evden uzaklık durumları, taşıyıcı annelik ve yapay dölleme ile ebeveyn olmak isteme gibi unsurlar tek ebeveynli aileye dönüşümü şekillendiren unsurlardır (Gladding, 2015). Toplumdaki tek ebeveynli aile türleri; eşi vefat etmiş, boşanmış, ayrılmış, evlenmemiş/bekar şeklinde sıralanmaktadır (Schlesinger, 1966; Gladding, 2015:80). Bu oluşum şekilleri içerisinde de tek ebeveynli aile olma, farklı dinamikleri içerisinde barındırmaktadır. Burgund vd. (2013), tek ebeveyn olma nedenlerini “objektif” ve “subjektif” nedenlerle açıklamaktadır. Objektif nedenler içerisinde eşin ölümü, boşanma sonrası çocuk/çocukların velayetinin bir ebeveyne verilmesi, eşin hastalığı, cezaevinde uzun süreli kalış, askeri hizmetler vb. yer alırken subjektif nedenlerde ise evlilik dışı doğum veya babanın bilinmediği kadın suni dölleme yer almaktadır (Burgund vd., 2013:14).

Tercihen tek ebeveynli olma durumu, farklı koşullarda gerçekleşebilir. Gladding (2015)’e göre tercih sonucu oluşan tek ebeveynli ailelerin “isteyerek evlilik dışı çocuk sahibi olma”, “yanlışlıkla evlilik dışı gebelik sonucunda çocuğu dünyaya getirme kararı alma” ve “yalnız yaşayan yetişkin bireylerin evlat edinmeleri” sonucunda oluşan tek ebeveynli aileler olmak üzere üç farklı şekilde ele almaktadır. Toplumun tek ebeveynli ailelere yönelik tutum ve yaklaşımı farklılık göstermekle birlikte, bu durum tek ebeveynli ailelerin oluşum nedenine bağlı olarak da değişkenlik göstermektedir (Burgund vd., 2013).

Literatürde tek ebeveyn tanımı, farklı kavramlarla aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Bu farklılık tek ebeveyn kavramının kullanımına dair de tartışmalara yol açmıştır. “Tek ebeveyn” terimi eleştirel bir şekilde değerlendirilmeye başlanmış ve “ayrılmış ebeveyn” terimi de literatürde kullanılmaya başlanmıştır çünkü birçok anne ve baba ayrılıktan sonra çocuklarının bakım ve yetiştirilmesini farklı şekillerde paylaşmaya devam etmektedir (Rattay vd., 2024). Tek ebeveyn kavramı çocuğun bir ebeveyni ile yaşadığı diğer ebeveynin ise hiçbir şekilde hayatında yer almadığı anlamına gelmektedir.

Tek ebeveyn, kavramının kullanımı tek bir cinsiyet rolüne özgü bir kavram olarak da algılanabilmektedir. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tek ebeveynli ailelerin çoğu kadın olduğundan, “bekar” veya “yalnız ebeveyn” kavramları birbirleri ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır (Chant, 1997: 10-11). Bunu şekillendiren unsurlardan birisi II. Dünya Savaşı olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan Avrupa ülkelerindeki toplumsal değişim, özellikle aile üzerinde etkili olmuştur. Savaş sonrasında ailelere yönelik çalışmalar ağırlık kazanmış ve tek ebeveynli ailelerle çalışmalar yoğunlaşmıştır. 20. Yüzyılın sonunda ise tek ebeveynli ailelere yönelik sosyal politikalar yaygınlaştırılmıştır. Savaş sonrası araştırmaların çoğu, tek ebeveyn kadın evlerinde, babanın yokluğunun erkek çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerine odaklanmıştır (Hanson, 1986:125). II. Dünya savaşı ile erkeklerin askerde vefat etmesi sonucu bu yıllar “babasız yıllar” olarak adlandırılmıştır (Yıldırım, 2011:79). Bu dönemde aile yapıları yeniden şekillenerek çocukların bakım ve sorumlulukları anneler tarafından gerçekleştirilmiştir (Çoşan, 2018:265). Tek ebeveynli aile tanımının merkezinde daha çok kadın ebeveynin yer almasında dönemin koşulları ile birlikte cinsiyet rolleri, aile yapıları ve toplumsal dinamikler etkili olmuştur.

Tek ebeveynli ailelerde roller, genellikle kadınlar tarafından gerçekleştiği için önemli ölçüde cinsiyetle ilişkilendirilmiştir (Nieuwenhuis ve Maldonado, 2018:449). Dünyada bu durum yaygın olmakla birlikte Türkiye’de de benzer şekilde bir artış söz konusudur (Çobanoğlu, 2020). TÜİK verilerine bakıldığında Türkiye’de 2023 yılında toplam hanehalklarının %10,6’sı tek ebeveyn ve çocuklardan oluştuğu, toplam hanehalklarının ise %2,4’ünü baba ve çocuklardan oluştuğu, %8,2’sinin ise anne ve çocuklardan oluştuğu tespit edilmiştir (TÜİK, 2023). Tek ebeveynli ailelerin çoğunluğunun kadın ve çocuklardan oluşması nedeniyle çoklu dezavantajlılık durumu söz konusudur ve toplumsal cinsiyete dayalı sorunlar da temelde gözlemlenmektedir. Bunun temel sebepleri arasında toplumsal söylemlerin de etkili olduğu söylenebilir. Toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda çocuğun

C. Alayvaz Güngör

bakım ve yetiştirilmesinden annenin sorumlu tutulması, bireysel, toplumsal ve hukuksal faktörlerin etkisiyle yalnız annelerin, yalnız babalara göre daha yaygın görülmesine neden olmuştur (Karaca Aydın, 2019). Bu durumun çocuğun babası ile kurduğu ilişkiye etkisi de söz konusudur. Çocuklar babaları ile ilişkilerine devam etseler de bu ilişki daha çok sınırlı bir şekilde olmaktadır, “babalık” yerine “amcalık” veya “Disneyland Babaları” “ziyaret eden amcalar” olarak belirtilen ilginin düşük olduğu şekilde devam etmektedir (Örüng ve Feyzioğlu, 2011:25).

Toplumlarda tek ebeveyn kadınlara ve tek ebeveyn erkeklere bakış açıları da farklılık göstermektedir. Bazı toplumlarda, tek ebeveyn erkeklere yönelik bakış açısı olumlu olup onları yüceltici ve sosyal destek sağlayıcı bir nitelik taşıırken, aynı durum kadınlar için geçerli değildir. Kadın evi terk ettiğinde bu durum kabul edilemez görülürken, erkek için aynı durum normal kabul edilebilir. Ayrıca, kadınlardan çocuklarının sorumluluğunu üstlenmeleri beklenirken, bu sorumluluğu tamamen üstlenseler bile devlet veya toplum tarafından onlara çok az destek sağlanmaktadır (Ratel, 2005:8).

Tek ebeveynli aileler, aile içindeki rol ve sorumluluklarını etkin bir şekilde yerine getirerek, sağlıklı bir aile yapısı ve dinamiklerini sürdürebilmektedir. Ancak bazı sorunlar buna engel oluşturabilmektedir. Bu sorunların başında tek bir ebeveynin hem çocuk bakımı ve sorumluluğunu üstlenme hem de gelir getirici bir işte çalışma zorunluluğu yer almaktadır. Ayrıca toplumsal cinsiyet rollerine yönelik baskın söylemlerin de etkisi söz konusudur. Kadınlar, tek ebeveyn olarak anne olmanın zorluklarıyla mücadele etmekle birlikte “ideal annelik” kurgusu sonucu oluşan yetersizlik, eksiklik ve suçluluk duygularını hissetmektedirler (Ozansoy Tunçdemir, 2023).

Tek ebeveynli ailelerin yaşadıkları sorunlar, yetersiz kaynaklar, istihdam ve politikalar gibi kesişimsel unsurlar içermektedir ve bu durum yaşamlarını karmaşıktırmaktadır (Nieuwenhuis ve Maldonado, 2018). Demir ve Çelebi'nin (2017) tek ebeveynli ailelere yönelik yaptığı çalışmada özellikle tek ebeveynin kadın olduğu durumlarda başta ekonomik problemler olmak üzere, sosyal, psikolojik ve çocukla ilgili problemleri tek ebeveynli ailelerin yaşadığı en temel problemler olarak tanımlanmıştır. Boşanma ve tek ebeveynliğin getirdiği yükler, ilk olarak ekonomik açıdan yoksullaşmayı içerir; çünkü bir gelir kaybı ve ev düzeninin bozulması ile ek maliyetler ortaya çıkmaktadır (Hill, 1986:24).

Tek ebeveynli aileler ile iki ebeveynli aileler aynı sistem özelliklerine sahiptir ve aile sisteminin dengede olması için benzer görevleri yerine getirmekle sorumludur. Tek ebeveynli aileler ile iki ebeveynli aileler arasındaki temel fark, sistem içerisinde diğer bir ebeveynin yokluğunda gerekli görevleri yerine getiren tek bir ebeveynin olmasıdır. Bu durum kalan aile üyelerinin ailede yerine getirilmesi gereken görevler (fiziksel bakım, sosyal kontrol ve stres yönetimi gibi) için ekstra çaba sarf etmelerini gerekli kılmaktadır (Hill,1986:28).

Tek ebeveynli ailelerin çoğunun ortak ihtiyaçları arasında ekonomik destek, çocuk yetiştirme, tatmin edici bir sosyal yaşam sürme, tek ebeveynliğe uyum sağlama yer almaktadır (Schlesinger, 1966:136). Aileyi sistemik bir bakış açısı ile ele aldığımızda her ailenin ihtiyaçlarının ve her ailenin sorunlarının farklı olduğunu söyleyebilir. Bu nedenle tek ebeveynli ailelerin sorunları da birbirinden farklı olabilmektedir. Bazı ailelerde ekonomik sorunlar baskın bir problem iken bazı ailelerde ise çocukların bakımı ve duygusal problemler daha baskın olabilmektedir. Literatür incelendiğinde tek ebeveynli aile olmanın bazı dezavantajları bulunmaktadır. Tek ebeveynli aile olmanın zorlukları genel olarak şu şekilde belirtilmektedir:

- Ailede bireyler arasındaki sınırların ve rollerin belirlenmesi güçtür.
- Tek ebeveynli ailedeki çocukların okul başarıları diğer çocukların okul başarılarına göre daha düşük olabilmektedir, özellikle boşanmış tek ebeveynli ailelerde bu durum sıklıkla görülür. Çocuklar, akademik başarıda düşüş ile birlikte okula devam konusunda problemler yaşamaktadır.
- Çocukların kimlik gelişiminde problemler ortaya çıkmaktadır. Özellikle boşanmış tek ebeveynli ailelerdeki çocuklarda karşı cinsle ilişki kurmada zorluk yaşayabilirler.
- Çocuklarda evi terk etme, evlendiklerinde boşanma öyküleri görülebilmektedir.
- Tek ebeveynli aileler yoksulluk sınırında veya yoksulluk sınırının altında yaşam sürmektedirler.
- Ümitsizlik, çaresizlik, depresyon ile birlikte ambivalans (kararsızlık, çelişkili duygular) yaşayabilmektedirler (Gladding, 2015:93).

2011 yılında Türkiye’de tek ebeveynli aileler üzerine gerçekleştirilen en kapsayıcı çalışma Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından, İstanbul, Ankara, İzmir, Samsun, Adana, Şanlıurfa ve Erzurum illerinde, hem şehirde hem de kırsalda toplam 33 odak grup çalışması ve 276 yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşme ile 473 tek ebeveynli aile bireyleri ile yapılan “Tek Ebeveynli Aileler” çalışmasıdır. Araştırmada, tek ebeveynli annelerin velayet süreçlerinde, çocukların genellikle annelerine verilmesi eğilimi nedeniyle bu konuda genellikle sorun yaşamadıkları tespit edilmiştir. Ancak, nafaka ve mal rejimi konularında ciddi sıkıntılar yaşadıkları belirlenmiştir. Özellikle düşük sosyoekonomik statüye (SES) sahip annelerin bu süreçte daha fazla zorlukla karşılaştığı, tek ebeveynli aile olduktan sonra ekonomik olarak zorlandıkları ve bu durumun, kadınların iş gücüne katılımının sınırlı olmasıyla daha da güçleştiği ifade edilmiştir. Ayrıca, bu zorlukların ailelerin sosyal yaşamında olumsuz değişikliklere yol açtığı da ortaya konmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, tek ebeveynli annelerin duygusal sorunlar yaşadığı ve psikolojik desteğe ihtiyaç duymalarına rağmen bu desteğe erişimlerinin yetersiz olduğu görülmüştür. Çocukların babalarıyla ilişkilerinin genellikle kopuk olduğu ve ebeveynlerin çoğunlukla ekonomik, psikolojik, sosyal ve hatta hukuksal açılardan ailelerinden yardım almak zorunda kaldığı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, maddi sorunların psikolojik destek almayı engelleyen faktörlerden birinin toplumsal ön yargılar olduğu ve tek ebeveynli ailelerin bütüncül ve kurumsal destekten yoksun oldukları tespit edilmiştir (ASAGEM, 2011). Ünal (2014:126-128)’e göre Fransa, Hollanda, İsveç ve İngiltere gibi ülkelerde çocuk bakım hizmetleri, ücretli ebeveyn izni, nakdi yardımlar ve istihdam politikaları, boşanmış kadınların özerk hane kurmalarına yardımcı olurken; Türkiye’de geleneksel cinsiyet rollerinin etkisiyle bakım hizmetlerinin yetersizliği ve tek ebeveynlere yönelik desteklerin eksikliği, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını sağlamada zorluk yaşamasına neden olmaktadır. Çoban (2021:147-148)’a göre özellikle Türkiye’deki tek ebeveyn kadınlar, mesai saatlerini çocuklarına göre ayarlamak zorunda kalırken uygun fiyatlı çocuk bakım hizmetleri bulmakta güçlük çekmektedirler, bu da onları esnek, kalifiye olmayan iş gücüne dönüştürebilmektedir. Ayrıca, formel bir işte çalışmayan boşanmış kadınlar sosyal güvenceye sahip olamayarak eski eşlerine ya da kök ailelerine bağımlı hale gelmektedirler. İstihdama yöneldiklerinde ise bakım desteği bulamamaları, Türkiye’nin sosyal politikalarının kapsayıcılığının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Türkiye’de tek ebeveynli aileler için doğrudan bir sosyal politika bulunmamakla birlikte, bu aileler kadınlara yönelik genel sosyal politikalar ve yardımlar, örneğin çocuk yardımı, nafaka, doğum ve bakım izinleri gibi uygulamalardan yararlanmaktadır (Karaaslan ve Opçin, 2020:99). Bu nedenle tek ebeveynli kadınlara yönelik sosyal politika düzenlemelerinin yeniden ele alınması oldukça önemlidir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın sorusu "Tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren kadınlar hangi zorluklarla karşılaşmaktadır ve bu zorluklarla başa çıkabilmek için ne tür sosyal desteklere ihtiyaç duymaktadır?" şeklindedir. Araştırma sorusu, katılımcıların yaşadıkları deneyimlerin, karşılaştıkları sorunların ve ihtiyaç duydukları desteklerin detaylı bir şekilde incelenmesini mümkün kılmaktadır. Araştırma, tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren kadınların yaşam deneyimlerini, duygusal ve sosyal durumlarını anlamayı ve karşılaştıkları zorluklar ile sosyal destek ihtiyaçlarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren kadınların karşılaştıkları sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm beklentilerini derinlemesine analiz ederek, sosyal destek mekanizmalarının iyileştirilmesine yönelik kapsamlı bir bakış açısı sunmayı ve öneriler geliştirmeyi hedeflemektedir. Elde edilen bulgular, tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren kadınların yaşam kalitesini artıracak politikalar ve uygulamalar geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

2.2. Araştırmanın Yöntem ve Deseni

Araştırmada, nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş ve araştırmanın amacı doğrultusunda olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Bu yaklaşım, belirli bir topluluğun deneyimlerini anlamayı ve bu deneyimlerin ortak özelliklerini analiz ederek ortaya çıkarmayı amaçlar. Fenomenolojik çalışmalar, bireylerin yaşadığı ancak yeterince derinlemesine incelenmemiş deneyimleri detaylı bir şekilde ele alarak, mevcut bilgiye yeni bir bakış açısı kazandırır ve literatüre önemli katkılar sağlar (Creswell, 2014:281-302).

2.3. Veri Toplama Aracı ve Çalışma Grubu

Araştırma verilerinin toplanması için literatür taraması yapılmış, uzman görüşlerine başvurulmuş ve yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, tek ebeveyn olarak

C. Alayvaz Güngör

yaşamını sürdüren kadınların karşılaştıkları zorluklar ve bu zorluklarla başa çıkabilmek için ne tür desteklere ihtiyaç duyduğunu anlamaya yönelik 7 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Araştırmanın etik onayı, Hitit Üniversitesi Girişimsel Olmayan Etik Kurulu'ndan (Karar Numarası 2024-013) alınmıştır. Katılımcıların seçiminde kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemle, çeşitli sosyoekonomik ve demografik özelliklere sahip 10'u eşi vefat etmiş, 16'sı ise eşinden boşanmış olmak üzere Çorum ilinde ikamet eden toplamda 26 tek ebeveyn kadına ulaşılmıştır. Görüşmeler, katılımcıların uygun olduğu zaman ve mekanlarda yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış, gönüllü katılım esasına dayalı olduğu belirtilmiş, kişisel bilgilerinin gizliliği sağlanmış ve bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

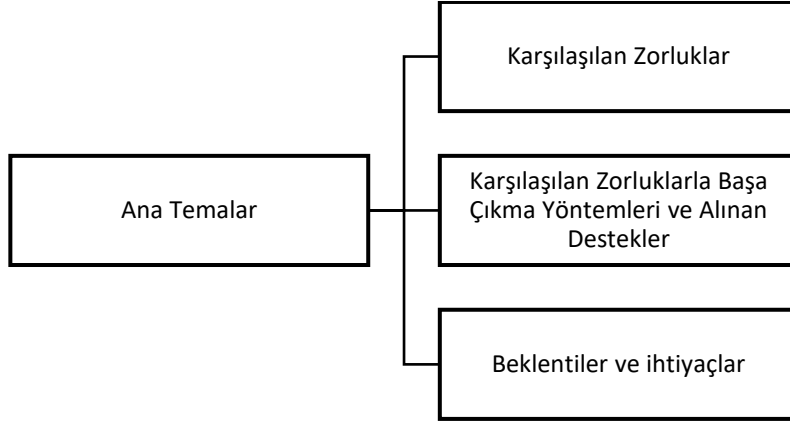
Araştırma kapsamında elde edilen nitel veriler, MAXQDA yazılımı kullanılarak içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Görüşmelerden elde edilen ses kayıtları yazıya dökülmüş ve tekrar tekrar okunarak genel bir anlayış oluşturulmuştur. Daha sonra, benzer veriler temalar ve alt temalar doğrultusunda kodlanmış, anlam birimlerine ayrılmış ve tümevarım yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sürecinde, elde edilen temalar, katılımcılardan alınan doğrudan alıntılarla desteklenmiş ve sonuçlar yorumlanmıştır. Araştırmanın geçerliliği, katılımcıların doğrudan ifadelerinden yapılan alıntılarla; güvenilirliği ise alanında uzman akademisyenlerin incelemeleri ve geri bildirimleriyle sağlanmıştır. Çalışma boyunca katılımcıların gizliliği korunmuş, veriler etik kurallara uygun bir şekilde işlenmiştir. Bu yöntemle, tek ebeveyn kadınların yaşadıkları deneyimlerin derinlemesine anlaşılması ve bu deneyimlerin daha etkili sosyal politikalar geliştirilmesine katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Tablo 1: Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Katılımcı	Yaş	Çocuk Sayısı	Eğitim Düzeyi	Çalışma Durumu	Tek Ebeveyn Olma Nedeni
Katılımcı 1	48	3	İlköğretim	Çalışıyor	Eş Vefatı
Katılımcı 2	45	4	Lise	Çalışıyor	Boşanma
Katılımcı 3	55	3	İlköğretim	Çalışmıyor	Eş Vefatı
Katılımcı 4	49	2	İlköğretim	Çalışmıyor	Eş Vefatı
Katılımcı 5	54	1	Lise	Çalışmıyor	Boşanma
Katılımcı 6	33	1	Lise	Çalışıyor	Boşanma
Katılımcı 7	39	1	Lise	Çalışıyor	Boşanma
Katılımcı 8	40	2	İlköğretim	Çalışıyor	Boşanma
Katılımcı 9	46	3	İlköğretim	Çalışmıyor	Eş Vefatı
Katılımcı 10	42	2	İlköğretim	Çalışmıyor	Boşanma
Katılımcı 11	57	4	Okur Yazar	Çalışmıyor	Eş Vefatı
Katılımcı 12	36	2	Lise	Çalışmıyor	Boşanma
Katılımcı 13	39	2	İlköğretim	Çalışmıyor	Boşanma
Katılımcı 14	52	3	İlköğretim	Çalışmıyor	Boşanma
Katılımcı 15	33	1	Lise	Çalışıyor	Boşanma
Katılımcı 16	55	3	İlköğretim	Çalışıyor	Eş Vefatı
Katılımcı 17	42	2	Lise	Çalışıyor	Boşanma
Katılımcı 18	32	3	Lise	Çalışıyor	Eş Vefatı
Katılımcı 19	33	1	İlköğretim	Çalışmıyor	Eş Vefatı
Katılımcı 20	42	2	İlköğretim	Çalışmıyor	Boşanma
Katılımcı 21	38	1	Lise	Çalışmıyor	Eş Vefatı
Katılımcı 22	28	1	Lise	Çalışıyor	Eş Vefatı
Katılımcı 23	27	2	Üniversite	Çalışıyor	Boşanma
Katılımcı 24	52	2	İlköğretim	Çalışmıyor	Boşanma
Katılımcı 25	36	2	Üniversite	Çalışıyor	Boşanma
Katılımcı 26	47	2	Üniversite	Çalışıyor	Boşanma

3.BULGULAR

Araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren 26 farklı kadın birey ile yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular üç ana tema altında ele alınmıştır.

Şekil 1. Araştırmanın Ana Temaları

3.1. Tek Ebeveyn Olarak Kadınların Karşılaştığı Zorluklar

Araştırma bulguları, tek ebeveyn olarak kadınların yaşadığı en önemli sorunlardan birisinin ekonomik zorluklar olduğunu göstermektedir. Tek ebeveyn kadınların ifadeleri, özellikle ekonomik bağımsızlık eksikliğinin, boşanma, eş kaybı vb. sonrası süreçte daha fazla zorluğa neden olduğunu vurgulamaktadır. Birçok katılımcı, süreç içerisinde maddi olarak temel yaşam gereksinimlerini karşılamakta zorlandığını ve ekonomik desteğe ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Bu durum, tek ebeveyn olarak kadınların ekonomik bağımsızlıklarının olmaması durumun ciddi zorluklar yaratabileceğini ortaya koymaktadır. Ekonomik zorluklar, tek ebeveyn olarak kadınların ailelerine geri dönme, yeni bir yaşam düzenine uyum sağlama ve geçimlerini sürdürebilme gibi konularda önemli stres kaynakları olarak kendini göstermektedir. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Eşimden ayrıldıktan sonra ekonomik anlamda ciddi zorluk çektim, çevremdeki insanların yardımlarıyla bir süre idare ettim ama ekonomik zorluklar artınca ailemin evine taşınıp, onlarla yaşamaya başladım.” (Katılımcı 15)

“Evliliğim boyunca ekonomik özgürlüğüm olmadığı için maddi olarak büyük zorluk yaşamaya başladım, hep birisine bağımlı yaşamak zorunda kaldım, bir şeye ihtiyacım olduğunda karşılamakta çok zorlandım.” (Katılımcı 14)

“Eşimle boşandıığımızda kızım iki yaşındaydı. Boşandıktan sonra bir boşluğa düştüm, ne yapacağımı bilemedim. Maddi anlamda zor durumda kaldım, çalışmıyordum o yüzden ekonomik açıdan hayatımızda ciddi değişiklikler yaşadık, zor günler geçirdim.” (Katılımcı 20)

Araştırma bulguları, tek ebeveyn olarak kadınların ciddi duygusal ve psikolojik stres yaşadığını göstermektedir. Tek ebeveyn olarak kadınlar, yaşadıkları travmaların ardından derin bir yalnızlık, güvensizlik ve depresyon duyguları yaşadıklarını belirtmiştir. Bazı kadınlar, kendilerini savunmasız ve çaresiz hissettiklerini, hatta günlük yaşam aktivitelerini bile yerine getirmekte zorlandıklarını ifade etmektedir. Bu durum, bireylerin bu tür kriz anlarında psikolojik desteğe ve duygusal dayanışmaya ne denli ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Ayrıca, yaşanan duygusal sorunlar, bireylerin hayata tutunma ve geleceğe dair umutlarını kaybetmelerine neden olabilmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Kendimi savunmasız hissettim, hala da bazen öyle hissediyorum bazı zamanlarda kendimi ve çocuklarımı güvenli hissetmiyorum. Psikolojik açıdan da çok yıprandım. Tek başıma bir yerlere gitmekten korkuyorum evde de fazla yalnız kalmak istemediğimden çalışmaya başladım.” (Katılımcı 1)

C. Alayvaz Güngör

“Çok büyük bir düşünce içerisinde kaldım, dünya sanki başıma yıkıldı. Psikolojik olarak çok kötüydim, bir dönem depresyona bile girdim. Üç çocuğum ile yalnız kaldım, uzun süre içime kapandım, duygusal olarak yalnızlık, boşluk duygusu hissettim; hayata nasıl devam edeceğimi bilemedim.”(Katılımcı 3)

“İlk boşandığımda psikolojik olarak çok etkilendim, gittiğim yerlerde hep ağlıyordum ben nerde hata yaptım diye, hep hatayı kendimde aradım neden herkes mutlu da ben mutlu değilim diye, nerde yanlış yaptım diye düşündüm.” (Katılımcı 14)

Araştırma bulguları, boşanma, eş kaybı vb. durumlar sonrasında tek ebeveyn olarak kadınların sosyal yaşam ve ilişki dinamiklerinin önemli ölçüde değiştiğini ve bu durumun kadınların üzerinde ciddi etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Araştırmaya katılan kadınlar, sosyal izolasyon, toplumsal baskı ve güvensizlik duyguları ile başa çıkmakta zorlandıklarını belirtmiştir. Özellikle toplumda eşinden ayrılmış veya eşi vefat etmiş olmanın getirdiği olumsuz algı, bireylerin sosyal hayattan kopmasına, hatta temel ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanmasına neden olmuştur. Ayrıca, aile içinde fazlalık gibi hissedilmek ve yeni sosyal çevrelere uyum sağlamak da ciddi zorluklar olarak öne çıkmaktadır. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, toplumsal desteğin ve anlayışın önemini vurgulamakta ve boşanma, eş kaybı vb. gibi durumlarda sosyal çevrenin bireyleri daha fazla desteklemesi gerektiğini göstermektedir. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Kendimi savunmasız hissettim, hala da bazen öyle hissediyorum bazı zamanlarda kendimi ve çocuklarımı güvenli hissetmiyorum. Tek başıma bir yerlere gitmekten korkuyorum evde de fazla yalnız kalmak istemediğimden iş hayatına başladım.” (Katılımcı 1)

“Dul olmak başlı başına çok zor, bir süre ailemin yanında kaldık çocuğum ve ben fazlalık gibiydik. Sosyalleşme açısından sorunlar yaşadım, ne dışarı çıkabiliyordum ne de ev ziyaretinde bulunuyordum.” (Katılımcı 7)

“En önemlisi ilden ilçeye taşınmak zorunda kalmaktı, sonra bu kararın doğru bir karar olduğunu fark ettim.”(Katılımcı 10)

Araştırma bulguları, toplumsal tutumların ve algıların tek ebeveyn olarak kadınlar üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymaktadır. Tek ebeveyn olarak kadınların ifadeleri, geleneksel aile yapısına sıkı sıkıya bağlı toplumlarda, boşanmanın büyük bir tabu olarak görüldüğünü ve boşanmış kadınların ciddi bir toplumsal baskı ile karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Ailelerin ve çevrenin, boşanmış kadınlara yönelik olumsuz ve yargılayıcı tutumları, bu bireylerin kendilerini toplumdaki dışlanmış ve değersiz hissetmelerine yol açmaktadır. Özellikle „boşanmış kadın“ olmanın, toplumda suçlu veya hatalı olarak algılanması, bu kişilerin hem aile içinde hem de toplumsal hayatta fazlalık veya sığıntı gibi hissetmelerine neden olmaktadır. Toplumsal söylemlerin burada ne kadar etkili olduğu görülmektedir. Bahsedilen durum, toplumsal normların ve geleneksel aile algısının, bireylerin hayatlarını nasıl derinden etkilediğini ve bu algıların yıkıcı olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Aile büyükleri boşanacağımı öğrendikleri zaman “çocukları babasız mı büyüteceksin, iki çocukla ortada mı kalacaksın, seni daha kimse almaz” gibi cümleler söylediler, bu ayıptır yetişkin olarak kendi kararlarımı verebilecek yaşıyım.” (Katılımcı 12)

“Aile yanına dönmek zaten zorken bir de çocuğuma bakmak ve en iyi şekilde büyümesi için her şeyi yaparken herkesin baskısı sizin üzerinizde bu çok kötü, boşanmış kadın yuvasını yıkan kadın gibi sözler hep hayatınızda olur ne kadar zaman geçse bile. Başkalarının sözleri ağırken en ağırı ailenin seni fazlalık görmesidir. Çocuğunla sığıntı gibisindir sanki boşanmış kadın olmak suç gibi davranırlar.” (Katılımcı 8)

Araştırma bulguları, tek ebeveyn olarak kadınların toplumsal damgalama ve cinsiyet temelli önyargılarla karşı karşıya kaldığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Katılımcıların ifadeleri, özellikle tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren kadınlara yönelik olumsuz tutumların yaygın olduğunu göstermektedir. Toplumda, bir erkeğin desteği olmadan kadının güçsüz ve değersiz olarak algılandığı, bu nedenle de saygı görmediği belirtilmektedir. Ayrıca, boşanmış kadınlar üzerinde yoğunlaşan cinsiyetçi bakışlar ve rahatsız edici tavırlar, kadınların kendilerini sürekli baskı altında hissetmelerine neden olmaktadır. Özellikle çocukları ile yalnız kalan kadınlar, toplum tarafından yeterince desteklenmek yerine, sürekli sorgulanan ve eleştirilen bir konumda bulduklarını ifade etmektedir. Bu

C. Alayvaz Güngör

bulgular, cinsiyet temelli önyargıların ve damgalamanın, kadınların sosyal hayatta karşılaştıkları zorlukları daha da derinleştirdiğini ve onların özgüvenini zedelediğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Toplumda eşi olmayan kadınlara söz hakkı fazla tanınmıyor. Bazen değerli gözüyle bakılmıyor yanı başında bir erkek olmayınca kadın güçsüz görünüyor ve söz hakkı fazla tanınmıyor ve bir kadın olarak normal hayatta saygı görmüyoruz eşimiz olmayınca daha da saygı azalıyor.” (Katılımcı 1)

“Toplumumuzda özellikle yalnız yaşayan kadınlar için rahatsız edici bakışları var, cinsiyetçi bakışları hiç beğenmiyorum sürekli sanki kendimi baskı altında gibi hissediyorum.” (Katılımcı 18)

“Öncelikle burada bile eşitsizlik var ‘yok işte kadın başına tek nasıl bakacaksın, nasıl çalışacaksın’ diye bana da çok dediler ama ben bunları söyleyen herkese kulağımı tıkadım çünkü çocuklarım için bazı şeyleri elimden geldiğince yapmaya çalıştım. Sürekli iki kız çocuğuyla nasıl baş edeceksin diyorlardı ama unuttukları bir şey var kız da olsa erkek de olsa onlar benim evladım nasıl gerekirse öyle yaklaştım.” (Katılımcı 24)

Araştırma bulguları tek ebeveyn olarak kadınların artan sorumlulukları ve karşılaştıkları zorluklar hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Katılımcılar, çocuklarının bakımını, eğitimini ve genel olarak kişisel gelişimlerini tek başına üstlenmek zorunda kalmanın ne kadar zorlayıcı olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle, tek ebeveyn olarak maddi ve manevi sorumlulukların tüm yükünün kadına ait olması, kadınlar için büyük bir stres kaynağı olmaktadır. Aynı zamanda çalışan tek ebeveyn olmanın getirdiği zorluklar da süreci daha da karmaşık hale getirmektedir. Ancak, zorlayıcı koşullara rağmen, çocukların varlığı ve onların mutluluğu, kadınlar için dayanıklılık kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Katılımcıların ifadeleri tek ebeveyn olarak kadınların hem çocukları için ellerinden gelenin en iyisini yapmaya çalıştıklarını hem de süreçte kendilerini yalnız ve yıpranmış hissettiklerini göstermektedir. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Geçim konusunda tek başıma üstlendim denemez ama çocuklarımın kişisel gelişiminde tek başıma yetişmek zor oldu.” (Katılımcı 12)

“Eşimle ayrılalı beş yıl oldu. Hayatımda neler değişti dersiniz hayatın tüm yükü, çocuklarımın sorumlulukları (maddi ve manevi) omuzlarıma yüklendi. Tabi ki ağır yüklerdi. Tüm bunlar ve çalışan bir anne olmak. Ayrıldığımızda çocuklarım çok küçüklerdi.” (Katılımcı 25)

“Sorumluluk arttı çok zor oldu çocuğumun eğitim hayatı ve geleceği için her şeyi yaptım biraz yıprattı ama olsun. Bu süreçte çocuğumun varlığı beni dinç tuttu onun gülümsemesi bile mücadele etmek için değerdi.” (Katılımcı 8)

Araştırma bulguları, boşanma, ebeveyn kaybı vb. durumların çocuklar üzerinde derin duygusal ve psikolojik etkiler yarattığını göstermektedir. Tek ebeveyn olarak kadınların ifadeleri, özellikle babanın yokluğunun çocukların ruhsal durumlarına olumsuz yansıdığını vurgulamaktadır. Çocuklar, ebeveynlerinden birinin kaybını yaşadıklarında, içine kapanma, ruhsal problemler ve iletişim sorunları gibi çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Ergenlik çağındaki çocukların bu durumdan daha fazla etkilendiği, baba figürünün eksikliğinin bu dönemde özellikle zorlayıcı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, küçük yaşta babasını kaybeden ya da boşanma sürecinde olan çocukların, sürece başlangıçta daha kolay uyum sağladığı düşünülse bile, ilerleyen yıllarda baba eksikliğinin belirgin hale geldiği ve iletişim sorunlarının ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Elde edilen bulgular, ebeveyn kaybı ya da boşanma sürecinde çocukların psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğunu ve sürecin çocukların duygusal gelişimini derinden etkileyebileceğini göstermektedir. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Büyük çocuklarım belli bir tarihe kadar el mecbur daha fazla çalışmak durumunda kaldı, küçük oğlum ise babasının vefatından sonra içine kapandı.” (Katılımcı 11)

“Çocuklarda babanın eksikliği fark ediliyor; ruhsal hallerine yansıdı elimden geldiğince baş etmeye çalıştım ama on beş yaşındaki ergen oğlum çok etkilendi.” (Katılımcı 19)

“Boşanma sürecinde çocuğum küçük olduğu için alışması kolay gibiydi ben öyle zannetmiştim kızım büyüdükçe babasının yokluğunu çekti, yaşı büyüdükçe iletişim zorlaştı ne kadar iyi anlaşsak da baba eksikliği her zaman oldu bunu hala aşamadı.” (Katılımcı 8)

C. Alayvaz Güngör

Araştırma bulguları, boşanma, eş kaybı vb. gibi olayların çocuklar üzerinde yarattığı sosyal ve ilişki dinamiklerine dair önemli etkileri ortaya koymaktadır. Katılımcılar, boşanma nedeniyle çocuklarının sosyal çevrelerinden ve aile üyelerinden kopmak zorunda kaldığını, bunun da çocuklar için ciddi bir zorluk oluşturduğunu belirtmektedir. Özellikle, okul değiştirme ve yeni arkadaş çevresine uyum sağlama süreci, çocukların sosyal hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca, bazı durumlarda çocukların ebeveynlerinden biriyle yaşama tercihi yapması, diğer ebeveynle olan iletişimi zorlaştırmış ve duygusal kopukluklara yol açmıştır. Babayla yaşayan bir çocuğun, annesiyle iletişim kurmasının engellenmesi, aile içi ilişkileri daha da karmaşık hale getirmiştir. Elde edilen bulgular, boşanmanın çocukların sosyal bağlarını ve aile içi ilişkilerini ne denli derinden etkilediğini, bu süreçte çocukların duygusal ve sosyal destek ihtiyacının arttığını göstermektedir. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Boşanmalarda en büyük kurban çocuklar maalesef. Biz aynı binada eltiler ve kayınvalide ile yaşıyorduk. Hem kuzenlerinden hem de okullarından, arkadaşlarından ayrılmak zorunda kaldılar. Yeni okullarına ve arkadaşlarına alışmaları zaman aldı.” (Katılımcı 10)

“Çocuklarımdan birisi babasıyla birlikte yaşadı benimle yaşamak istemedi ve bu çok zor bir durumu çocuğumla iletişim kuramadım çünkü babası izin vermedi.” (Katılımcı 20)

Araştırma bulguları, boşanma, eş kaybı vb. gibi olayların, çocukların akademik performansı ve eğitim hayatı üzerinde önemli etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Tek ebeveyn olarak kadınlar, maddi zorluklar ve ebeveyn desteğinin eksikliği nedeniyle çocuklarının okul yaşamında çeşitli zorluklar yaşadığını belirtmektedir. Maddi yetersizlikler, çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamada sorunlara yol açmış, özgüvenlerini ve sosyal ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca, bir ebeveynin yokluğu, özellikle okul toplantıları veya hastalık gibi durumlarda çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılamada yetersizliklere neden olmuştur. Babalarının yanlarında olmamasının, çocuklar üzerinde duygusal bir boşluk yarattığı ve anneleri için de zorlayıcı olduğu vurgulanmaktadır. Katılımcılardan elde edilen bulgular, tek ebeveynli aile yapılarında yaşamını sürdüren çocukların akademik başarıları ve eğitim süreçleri üzerinde nasıl olumsuz etkiler yaratabileceğini ve süreçte çocukların duygusal desteğe ne kadar ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Çocuklarımı tek başına okula gönderemiyordum okula ben bırakıyordum o zamanlar maddi durumumuz yoktu çocukların ihtiyaçlarını fazla karşılayamıyordum çoğu şeyden eksik büyüttüm. Arkadaş ortamında özgüvensizlerdi ve sınıf ortamında da öylelerdi.” (Katılımcı 1)

“Tek başıma olmak değil de babalarının yurt dışında olması beni zorladı. Ben zaten çalışıp onlara güzel bir hayat sürdürmeye çalıştım ama okul toplantısı olduğunda ya da hasta oldukları zaman gözleri babalarını arıyordu yanlarında olsun istiyorlardı. Bu beni zorladı.” (Katılımcı 24)

3.2. Tek Ebeveyn Olarak Kadınların Karşılaştığı Zorluklarla Başa Çıkma Yöntemleri ve Alınan Destekler

Araştırma bulguları, tek ebeveyn olarak kadınların karşılaştıkları zorluklarla başa çıkma yöntemlerini ve aldıkları destekleri göstermektedir. Katılımcılar, ekonomik ve psikolojik zorluklarla mücadele ederken özellikle çocuklarından güç aldıklarını ve bu süreçte tek başına mücadele etmeyi başardıklarını vurgulamaktadır. Zor koşullar altında, kadınlar evin maddi sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalmış, bu süreçte ekonomik ve diğer açılardan başka birine bağımlı olmadan yaşamlarını sürdürmek için çaba sarf etmişlerdir. Kendi başına mücadele eden kadınlar, iş gücüne katılarak maddi bağımsızlıklarını kazanmaya çalışmıştır. Özellikle, eğitim fırsatlarının kısıtlı olduğu durumlarda bile, ev işleri veya temizlik gibi enformel işlerle geçimlerini sağlamaya çalışarak çocuklarına daha iyi bir yaşam sunma çabası içinde olmuşlardır. Katılımcıların ifadeleri, tek ebeveyn olarak kadınların zorlayıcı yaşam koşullarına karşı gösterdikleri direnç ve mücadelesini açıkça ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Psikolojik ve ekonomik açıdan çok etkilendim ama ayakta durmam lazımdı çocuklarım ve kendim için bu süreçte karşılaştım ama çocuklarımdan güç ve destek aldım onlar her zaman yanımdaydı.” (Katılımcı 2)

“Daha önce ev geçindirmek benim görevim değildi. Zorlandığım zamanlarda oldu, sonrasında çalışmaya kimseye muhtaç olmadan kendi ayaklarım üzerinde durmaya başladım.” (Katılımcı 10)

C. Alayvaz Güngör

“Boşanmayı ben istemiştim bu yüzden ruhsal olarak pek bir sorun çekmedim sadece çalışma hayatına girmem gerekti. Okul okumadım bir şey yapmadım. Çocuklarıma iyi bir hayat yaşatmak için evlere temizliğe gidiyordum, kendi ayaklarım üzerinde durmaya çalışıyorum.”(Katılımcı 24)

Araştırma bulguları, tek ebeveyn olarak kadınların maddi zorluklarla nasıl başa çıktıklarını ve aldıkları ekonomik desteklerin önemini vurgulamaktadır. Tek ebeveyn olarak kadınlar, geçimlerini sağlamak için genellikle eşlerinden kalan emekli maaşlarının kendilerine katkı sağladığını belirtmektedir. Bu maaşlar, temel geçim kaynağı olarak öne çıkmakta; ancak bu desteğin bazen yetersiz kaldığı ve geçim sıkıntılarının devam ettiği dile getirilmektedir. Devletten ek bir destek almayan tek ebeveyn kadınlar, ailelerinin, özellikle de kök aile üyelerinin yardımlarıyla bu süreci atlama çalışmışlardır. Aynı zamanda, bazı katılımcılar nafaka alamadıkları ve küçük çocukları olduğu için çalışma imkanlarının sınırlı olduğunu ifade etmektedir. Katılımcılardan elde edilen bulgular, maddi desteklerin boşanma sonrasında kadınlar için hayati öneme sahip olduğunu ve ekonomik açıdan aile desteğine duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Ekonomik açıdan da eşimden kalan emekli maaşı vardı onun bu maaşıyla geçinmeye çalıştık. Bir iki yerden de ev kira parası geliyordu ama bazen yine de geçinmekte zorluk çekiyordum.” (Katılımcı 1)

“Boşandıktan sonra nafaka almadım. Küçük çocuğum olduğu için de çalışmadım. Eğitim olarak da lise mezunuyum. Elimde bir mesleğim olmadığı için babamın maaşını alıyorum, abimler de destek olduğu için bu süreci bu şekilde atlatabildim.” (Katılımcı 23)

Araştırma bulguları, tek ebeveyn olarak kadınların karşılaştıkları maddi zorluklarla başa çıkma süreçlerinde ailelerinden aldıkları desteğin önemini vurgulamaktadır. Tek ebeveyn olarak kadınlar, ekonomik olarak zorlandıkları ve çocuklarının ihtiyaçlarını tek başlarına karşılamakta yetersiz kaldıkları bu dönemde, ailelerinden önemli ölçüde destek aldıklarını ifade etmektedir. Aile yardımı, kadınların yükünü hafifletmiş ve onları ekonomik sıkıntılarla başa çıkabilmeleri için güçlendirmiştir. Özellikle, iş bulamama durumunda, aile desteği hayati bir rol oynayarak kadınların bu zorlu süreci daha sağlıklı bir şekilde atlatalmalarına yardımcı olmuştur. Kök aile üyeleri ve yakın akrabalar süreçte tek ebeveyn kadınların en büyük destekçileri olarak öne çıkmıştır. Katılımcılardan elde edilen bulgular, aile desteğinin, boşanma sonrası yaşanan ekonomik zorluklarla baş etmede kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Maddi anlamda zor durumda kaldım çocuğum olduğu için ekstra arttı, ailemden destek aldım, tek başıma büyük bir yük üstlendim.” (Katılımcı 15)

“İş bulamadığım için ihtiyaçlarımı tek başıma üstlenemedim, ailemden destek almak zorunda kaldım bana yardım eden bir ailem vardı bu süreçle ailemin ekonomik desteği sayesinde mücadele ettim. Bu süreçte en büyük destekçimdi.” (Katılımcı 20)

“Ekonomik olarak da biz altı kardeşiz ve Allah razı olsun beni hiç yalnız bırakmadılar. Kardeşlerim çok destek oldu, bize kol kanat gerdi.” (Katılımcı 24)

Araştırma bulguları, tek ebeveyn olarak kadınların duygusal ve psikolojik zorluklarla başa çıkma sürecinde aldıkları desteklerin önemini vurgulamaktadır. Katılımcılar, tek ebeveyn olmanın getirdiği yalnızlık, belirsizlik ve korkularla mücadele ederken, en büyük desteği ailelerinden aldıklarını belirtmektedir. Ailelerinin manevi desteği, onların bu zorlu dönemi atlatalmalarında kritik bir rol oynamıştır. Bazı katılımcılar, psikolojik desteği resmi kurumlardan değil, ailelerinden ve sosyal çevrelerinden almışlardır. Özellikle psikolojik destek alma konusundaki toplumsal önyargılar ve desteğin yetersizliği, psikolojik desteğe ulaşımın zorluğu, kadınların resmi yardım yerine ailelerine ve sosyal çevrelerine yönelmelerine neden olmuştur. Ayrıca, çalışma hayatına katılımın da bu süreçte duygusal olarak güçlenmelerine katkı sağladığı ifade edilmiştir. Katılımcılardan elde edilen bulgular, aile desteğinin ve sosyal çevrenin, boşanma sonrasında kadınların psikolojik dayanıklılıklarını artırmada etkili olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Manevi olarak çok yalnız kaldım ve ne yapacağımı bilemedim, yeni bir hayata başlamak beni korkuttu ama iyi ailem vardı onlar hep bana destek oldu.” (Katılımcı 22)

C. Alayvaz Güngör

“Annem babam her ihtiyacımızı karşıladılar annemin babamın bana destek vermeleri en büyük şansımı çocuğum var diye beni ve çocuğumu dışlamadılar, kardeş sayımız fazla olmasına rağmen sanki hiç çocukları yokmuş gibi benim çocuğumun üstüne titrediler, bu günlere kadar gelmem ailem sayesinde ben psikolojik desteğimi ailemden aldım.” (Katılımcı 14)

“Psikolojik olarak çevre yani sosyal hayatımdaki kişilerden destek aldım. Çalışma hayatımın da faydası oldu evde dursaydım daha zor bir süreç olabilirdi.” (Katılımcı 13)

Araştırma bulguları, boşanma, eş kaybı vb. durumlar sonrasında tek ebeveyn olarak bazı kadınların hayatlarında olumlu değişimlerin yaşandığını ve bu süreçte destek almaya ihtiyaç duymayanların da bulunduğunu göstermektedir. Katılımcılar, boşanma sonrasında daha sakin, huzurlu ve sağlıklı bir yaşam sürdürdüklerini belirtmektedir. Özellikle, evlilikte yaşanan sözlü tartışmaların sona ermesi, çocuklarıyla daha iyi bir iletişim kurmalarını sağlamış ve bu durum onların psikolojik durumlarını olumlu yönde etkilemiştir. Ayrıca, bazı katılımcılar ekonomik açıdan güçlü oldukları için dışarıdan bir destek almaya ihtiyaç duymamış, çocuklarıyla kaliteli zaman geçirerek psikolojik dengeyi sağlamışlardır. Katılımcılardan elde edilen bulgular, boşanma sürecinin her zaman olumsuz sonuçlar doğurmadığını, bazen kadınların hayatında olumlu dönüşümler de yarattığını vurgulamaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Boşandığımda çocuğum küçüktü o nedenle psikolojik olarak bir etki olmadı, eğitime benim yanımda başladı yani pek bir etki olmadı zaten şimdiki süreçte çocuğum hafta sonları babasıyla görüşüyor, sağlıklı iletişim kurmak için onunla oyunlar oynuyorum, herhangi bir problemi olduğunda onunla konuşuyorum, daha iyi bir iletişim daha huzurlu bir yaşam sağladım.” (Katılımcı 6)

“Boşandıktan sonra hayatım olumlu yönde gitti, evliyen fiziksel şiddet hiç görmedim ama sözlü tartışma sürekli yaşıyordum bu da ister istemez psikolojimi bozuyordu çocuklarımla ilgilenemiyordum, boşandıktan sonra çocuklarımla üstüne daha çok titredim, ilgilendim.” (Katılımcı 12)

“Gelir seviyem yüksek olduğu için kimseden herhangi bir destek almaya gerek duymadım.”(Katılımcı 26)

Araştırma bulguları, tek ebeveyn olarak kadınların karşılaştıkları ekonomik zorluklarla başa çıkma yöntemlerini ve aldıkları maddi desteklerin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Tek ebeveyn olarak kadınlar, maddi sıkıntılarla mücadele ederken özellikle sosyal yardımların önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Sosyal yardımlar, hem çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamada hem de tek ebeveyn olarak kadınların ihtiyaçlarını sağlamada büyük önem taşımıştır. Ancak, sosyal yardımların miktarının yetersiz kalması, kadınların ek gelir kaynakları arayışına yönelmesine neden olmuştur. Bazı kadınlar, ailelerinin ekonomik desteğiyle zorlukları aşarken, bazıları devletin sağladığı sosyal yardımlara başvurmuş; ancak yine de ekonomik sorunlar yaşamışlardır. Katılımcılardan elde edilen bulgular, boşanma sonrasında kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanma ve çocuklarına bakabilme sürecinde karşılaştıkları güçlüklerin yanı sıra, sosyal destek mekanizmalarının önemini de ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Maddi manevi olarak çok zorlandım, Çocuklarımla her istediklerini alamadım çocuklarımla kimseye muhtaç olmasını istemedim, evimde maaşım da yoktu. Genel olarak sosyal hizmetlerin verdiği yardımlarla çocuklarımla büyüttüm.” (Katılımcı 3)

“Ekonomik olarak devletten yardım almaya başladım, aldığım yardımlar hem çocuklarımla hem de benim geçimi sağlamam konusunda çok faydalı oldu. Sadece bu yardımlar miktar olarak biraz daha artırılabilir.” (Katılımcı 6)

“Kalabalık bir aile olduğumuz için maddi olarak çok sıkıntı çektim, devletten çocuk maaşı alıyordum ama yetmiyordu, dul maaşına başvurduğum ama çalışmam da gerekiyordu.” (Katılımcı 9)

Araştırma bulguları, tek ebeveyn olarak kadınların duygusal ve psikolojik zorluklarla başa çıkma yöntemlerini ve aldıkları destekleri ortaya koymaktadır. Tek ebeveyn olarak kadınlar özellikle eşin vefatı ve boşanmanın yarattığı duygusal yük ve yalnızlık hissiyle başa çıkmakta zorlandıklarını, bu nedenle profesyonel yardım aldıklarını belirtmektedir. Hastanelerdeki psikologlar ve psikiyatristlerden alınan destek, kadınların bu zor

C. Alayvaz Güngör

dönemi atlatmalarına yardımcı olmuş, bazı durumlarda ilaç tedavisi de uygulanmıştır. Profesyonel destekler, kadınların duygusal dayanıklılıklarını artırarak, yeni bir hayata başlamalarındaki korku ve kaygılarıyla başa çıkmalarını sağlamıştır. Ancak bazı kadınlar, bu tür psikolojik desteği uzun süre devam ettirmemiş, daha çok kısa süreli yardım almayı tercih etmiştir. Tek ebeveyn olarak kadınlardan elde edilen bulgular, duygusal ve psikolojik desteğin, eşin vefatı veya boşanma sonrası dönemde kadınların ruh sağlığını koruma ve iyileştirmede ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca ruh sağlığı alanında daha sistemli ve planlı bir sürece ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Psikolojik olarak hastanenin psikolojik danışmanından yardım aldım ve de kısa süre ilaç tedavisi gördüm.” (Katılımcı 1)

“Psikolojik olarak çok etkilenmiştim çok yalnız kaldım ve ne yapacağımı bilemedim, yeni bir hayata başlamak beni korkuttu, bu yüzden psikolojik destek aldım hastaneden psikiyatrik destek aldım ilaç tedavisi uygulandı.” (Katılımcı 15)

“Hastanedeki psikologdan doktordan yardım aldım ama devam etmedim konuşma üzerine bir destekt.” (Katılımcı 19)

3.3. Tek Ebeveyn Olarak Kadınların Devlet ve Toplumdan Beklentileri

Araştırma bulguları, tek ebeveyn olarak kadınların devlet ve toplumdan beklentilerini özellikle ekonomik destek ve mali yardımlar konusunda dile getirdiklerini göstermektedir. Tek ebeveyn olarak kadınlar, çocukların bakım ve sorumluluklarını tek başına üstlenmek zorunda kaldıklarından iş hayatına katılmakta zorlandıklarını ve bu nedenle devletten daha fazla ekonomik destek beklediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, mevcut sosyal yardımların yetersiz kaldığını ve özellikle sigortalı olmaları durumunda bu desteklerden faydalanamadıklarını ifade etmişlerdir. Kadınlar, çocuk bakımıyla yükümlü olan annelere yönelik mali yardımların artırılmasını talep etmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Çocuklarımın bakımını üstelenmek zorunda kaldığım için çalışmıyorum, onları bırakacağım kimse yok yalnız başlarına da eve bırakıp işe gidemem. Devletten çocuklarım için ekonomik destek alıyorum ama benim gibi çocuklarına bakmak zorunda kalan kadınlar için daha fazla ekonomik destek sağlanmasını isterdim.” (Katılımcı 3)

“Toplumdan ziyade devletin mesela maddi olarak desteğinin olmasını isterdim. Sigortam olduğu için sosyal kurumlardan destek göremiyorum, sosyal hizmetlerin tek başına çocuklarına bakmaya çalışan anneleri maddi olarak desteklemeleri gerekiyor.” (Katılımcı 18)

“Ekonomik geliri olmayan kadınlar için devletin daha çok maddi yardım yapılmasını isterdim.” (Katılımcı 21)

Araştırma bulguları, tek ebeveyn olarak kadınların devlet ve toplumdan beklentilerinin, iş bulma imkanları ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi üzerine odaklanıldığını göstermektedir. Tek ebeveyn olarak kadınlar, devletin iş imkanı sağlamasını ve özel sektörde çalışma saatlerinin daha esnek olmasını talep etmektedir. Bu talepler, ekonomik bağımsızlığını kazanmaya çalışan kadınlar için devlet desteğinin önemini vurgulamaktadır. Kadınlar, çocuklarına bakarken aynı zamanda çalışmak zorunda oldukları için iş bulma konusunda daha fazla desteklenmek istediklerini dile getirmektedir. Tek ebeveyn olarak kadınlardan elde edilen bulgular, ekonomik zorluklar yaşayan ve çocuklarına bakmak zorunda olan kadınların devlet ve toplum tarafından daha fazla desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Benim gibi tek başına çocuklarına bakmaya çalışan, onlarla ayakta durmaya çalışan birçok kadın var. İş bulma konusunda devletin yardım etmesini isterdim.” (Katılımcı 12)

“Bu süreçte çevrem destek oldu. Bu yüzden toplum için değil de devlet için konuşmam gerekirse ben boşanırken nafaka istemeden boşandım. Okumadım, ortaokulda bıraktım o yüzden işim yoktu. Devletin benim gibi çocuklarıyla yalnız yaşayan annelere iş imkanı sağlamasını isterdim.” (Katılımcı 24)

C. Alayvaz Güngör

“Tek başına çocuklarının bakımını üstlenen anneler için çalışma saatlerinin özellikle özel sektörde daha esnek olmasını isterdim.” (Katılımcı 22)

Araştırma bulguları, tek ebeveyn olarak kadınların devlet ve toplumdan çocuk bakımı ve eğitim hizmetleri konusunda beklentilerini dile getirmektedir. Tek ebeveyn olarak kadınlar, devletin çocuklara eğitim desteği sağlamasını ve süreçte etkilenen çocuklara ücretsiz psikolojik destek verilmesini istemektedir. Ayrıca, tek ebeveynli ailelerde yer alan çocuklara yönelik etkinliklerin artırılması ve tek ebeveynli aileler konusunda toplumsal bilincin artırılması gerektiği belirtmektedirler. Tek ebeveyn olarak kadınlardan elde edilen bulgular, özellikle çocukların gelişimi ve refahı için devletin daha fazla sorumluluk alması gerektiğini vurgulamaktadır. Tek ebeveyn olarak kadınlar, çocuklarının eğitime ve psikolojik desteklerine daha fazla özen gösterilmesini talep ederken, toplumun da bu süreçte daha anlayışlı ve destekleyici olmasını beklemektedir. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Devlet her türlü olanağı sundu, toplum ise daha çok içine kapanık çocukları yeniden adapte etmeye odaklanmaya yönelik çalışmalar olabilir.”(Katılımcı 11)

“Toplumun daha anlayışlı olması, devletin sağlıklı bir boşanma süreci geçirmesi için destek vermesini isterdim. Ayrıca boşanma süreçlerinde annesinde ya da babasında kalsın özellikle süreçten etkilenen, mağdur olan çocuklara kesinlikle ücretsiz psikolojik danışmanlık verilmesini isterdim.” (Katılımcı 10)

Araştırma bulguları, tek ebeveyn olarak kadınların çocuklarına yönelik daha fazla ekonomik destek beklentilerini vurgulamaktadır. Tek ebeveyn olarak kadınlar, devletin eğitim ve çocuklara yönelik etkinlikler konusunda daha fazla katkı sağlamasını talep etmektedir. Özellikle, çocuklarının refahı ve gelişimi için yapılan yardımların artırılmasını ve bu yardımların doğrudan çocuklara yönelik olmasını istemektedir. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Çocuklara daha çok destek isterim, mesela devletin eğitim konusunda desteklemesini isterim.” (Katılımcı 9)

“Devletten çocuklara daha destek olmalarını çocuklara yönelik etkinliklerin daha çok olmasını isterdim.” (Katılımcı 20)

Devlet bir yardım yapılacaksa da bana bile değil çocuklarım için bir şeyler yapılmasını isterdim.” (Katılımcı 23)

Araştırma bulguları, tek ebeveyn olarak kadınların devlet ve toplumdan özellikle sağlık hizmetleri ve psikolojik destek konusunda beklentilerini öne çıkarmaktadır. Tek ebeveyn olarak kadınlar yaşadıkları travmalarla başa çıkabilmek için ücretsiz bireysel veya grup terapileri gibi psikolojik desteklerin sağlanmasını talep etmektedir. Ayrıca, bu tür hizmetlerin yanı sıra fiziksel sağlık taramaları, sağlık hizmetlerine erişim ve ekonomik desteklerin de sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle, tek ebeveyn olarak kadınlara yönelik eğitim programları ve sürekli psikolojik destek programlarının düzenlenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Kadınların yaşadıkları travmalara yönelik bireysel veya grup terapileri sağlanabilir ve bunlar ücretsiz olabilir fiziksel sağlık taramaları ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin sağlanması ve ekonomik yönden destek sağlanması olabilir.” (Katılımcı 1)

“Tek başına çocuklarıyla yaşamını sürdürmeye çalışan kadınlara mutlaka psikolojik danışmanlık sağlanmalı, eğitim programları ve psikolojik destek programları düzenlenmesini isterdim.” (Katılımcı 14)

Araştırma bulguları, tek ebeveyn olarak kadınların toplumdan ve devletten farkındalık, anlayış ve destek konusunda beklentilerini yansıtmaktadır. Tek ebeveyn olarak kadınlar, yargılayıcı olmaktan kaçınıp toplumun daha hassas, kucaklayıcı, empatik, yardımsever ve destekleyici bir tutum içerisinde olmasını beklemektedir. Ayrıca, tek ebeveyn olarak kadınlar yaşadığı zorlukların üstesinden daha kolay gelebilmesi için toplumun ve devletin birlikte hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu tür desteklerin, tek ebeveyn olarak kadınların yaşadığı süreci

C. Alayvaz Güngör

daha rahat atlatmalarına yardımcı olacağı ifade edilmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların paylaştığı bazı ifadeler şu şekildedir:

“Toplumun daha hassas olmasını daha kucaklayıcı ve yardım edici olmasını isterdim.” (Katılımcı 13)

“Tek başına çocukların bakımını ve sorumluluğunu üstlenen kadınların süreci daha kolay atlatması için toplum da devlette bir şeyler yapabilirler. Toplum konusunda da bizlere düzgün davranışlar yeter.” (Katılımcı 7)

“İnsanlar yargılamak yerine tek başlarına mücadele eden kadınların arkalarında durmaları bile bizler için en güzel destek olabilir.” (Katılımcı 23)

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırma sonuçları tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren kadınların karşılaştığı zorlukları kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren kadınlar, boşanma ya da eş kaybı yaşadktan sonra ciddi ekonomik zorluklar yaşamaktadır. Literatürde de benzer sonuçlara ulaşan çalışmalar mevcuttur. Burgund vd. (2013:18) tek ebeveynli ailelerde, ekonomik durumu tek ebeveynliğin en önemli problemi olarak vurgulamışlardır. Hanson vd. (2014)'ne göre tek ebeveyn kadınlar daha fazla yoksulluk riski altındadır ve eğer bir nesilden diğerine yoksulluk aktarımının engellemesi isteniyorsa, tek ebeveynli ailelerin yaşam standartlarının iyileştirilmesi hayati öneme sahiptir. Yoksulluk döngüsünü kırmak için ebeveynlerin ve çocukların ihtiyaçlarına birlikte odaklanan bütüncül bir yaklaşım benimsenmeli; yetişkinler ise hem ebeveyn hem de çalışan rollerinde desteklenmelidir (Günaydın, 2021:155). Aydın Boylu'nun (2014) çalışmasında, ailelerin ekonomik sıkıntılarının artmasıyla genel işlevlerinin bozulduğu; tek ebeveynli ailelerin ekonomik sorunlarının, ebeveynin eğitim düzeyi, aylık gelir seviyesi, gelirden memnuniyet durumu ve çocuk sayısına göre değiştiği belirlenmiştir. İki ebeveynli hanelerde yaşayan kadınlara kıyasla düşük gelire sahip tek ebeveyn olarak kadınlar genel sağlık sorunları ve depresif belirtiler ile daha fazla karşı karşıya kalmaktadır (Rattay vd., 2024). Ekonomik bağımsızlık eksikliği, bireylerin geçimlerini sağlama konusunda zorlanmalarına neden olmakta ve köken ailelerine geri dönmek zorunda kalmalarına yol açmaktadır. Bu süreç, ekonomik destek ihtiyacını ön plana çıkarmaktadır.

Araştırmanın bir diğer sonucuna göre boşanma veya eş kaybı sonrası yaşanan duygusal travmalar, yalnızlık, güvensizlik ve depresyon gibi ciddi psikolojik etkilerle kendini göstermektedir. Weinraub ve Wolf (1983:1308) araştırmalarında ebeveynlerin ayrılmasının en az iki yıl önce gerçekleştiği örneklem grubu ile yapılan çalışmada, çocukların bebeklikten itibaren babasız büyümesiyle birlikte kadınların yaşamlarındaki en belirgin farkın kadınlar üzerindeki baskı olduğu, artan iş yükü, çocuk bakımı ev işleri sorumluluklarını almada sınırlı zamanları olduğu, ayrıca tek ebeveynli kadınların iki ebeveynli kadınların sahip olabileceği sosyal temas, pratik ve duygusal destekten yoksun olduğunu gözlemlemiştir.

Ekonomik ve psikolojik zorlukların yanında boşanma ya da eş kaybı vb. sonrasında kadınların sosyal ve ilişki dinamiklerinde önemli değişiklikler yaşandığı gözlemlenmiştir. Toplumdaki olumsuz algılar ve damgalamalar, boşanmış kadınların sosyal yaşamda daha fazla destek ve empatiye ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Kadınlar, toplumsal ve cinsiyet temelli önyargılarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Acar'a (2001:21) göre tek ebeveynli aileler, yaşadıkları sosyal ortamın aile ve arkadaşlar tarafından destekleyici veya yargılayıcı bir yapıya sahip olması ve izole edilmiş bir sosyal ağ oluşturup oluşturulmamasından etkilenmektedir. Araştırma sonuçları toplumsal baskı ve sosyal izolasyonun, kadınların sosyal hayattan kopmasına neden olduğunu göstermektedir. Boşanma veya eş kaybı sonrası artan sorumluluklar kadınlar için önemli bir stres kaynağıdır. Çocukların bakımı ve eğitimi gibi sorumlulukların yükü, kadınlar üzerinde büyük bir baskı yaratmaktadır. Buna rağmen, çocukların varlığı, tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren kadınlar için güçlü bir dayanıklılık kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Boşanma veya ebeveyn kaybı, çocuklar üzerinde derin duygusal ve psikolojik etkiler yaratmaktadır. Falana vd. (2012:163) araştırmalarında tek ebeveynli aile yapısının çocukların duygusal, entelektüel ve cinsiyet rolü gelişimini etkilediğini ortaya koymaktadır. Ebeveynlerden birisinin yokluğu, özellikle ergenlik çağındaki çocuklar üzerinde olumsuz etkiler bırakmakta ve çocukların sosyal çevrelerinden kopmalarına yol açarak; sosyal ve akademik performanslarını zora sokmaktadır. Tek ebeveyn olarak kadınlarla birlikte yaşamının, çocuklarda erken çocukluk ve ergenlik dönemlerinde daha fazla alkol tüketme, daha depresif olma ve uyum bozuklukları

C. Alayvaz Güngör

yaşama ile ilişkisi bulunmuştur (Stritzel ve Crosnoe, 2023). Yapılan bir çalışmada aile oluşumu ve evlilik istikrarı, boşanma, erken yaşta çocuk sahibi olma açısından da farklılıklar gözlemlenmiştir (Mueller ve Cooper, 1986: 173-174). Araştırma sonuçları, boşanma, eş kaybı vb. gibi durumların hem tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren kadınlar hem de çocuklar üzerinde çok boyutlu zorluklar yarattığını ve bu süreçte ihtiyaç duyulan desteklerin önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmada boşanma veya eş kaybı yaşayan kadınlar hem ekonomik hem de psikolojik zorluklarla mücadele ederken özellikle çocuklarından güç almakta ve bağımsız bir yaşam sürmeye çalışmaktadır. Zor koşullarda ev geçindirme sorumluluğunu üstlenmiş ve iş gücüne katılarak maddi bağımsızlıklarını sağlamaya çalışan kadınlar, çeşitli işlerle geçimlerini sağlayarak çocuklarına daha iyi bir yaşam sunmaya yönelik çabalarını sürdürmektedir. Bu durum, kadınların zorlayıcı yaşam koşullarına karşı gösterdikleri direnç ve bağımsızlık mücadelesini açıkça göstermektedir. Tek ebeveyn olarak yaşayan kadınların duygusal ve psikolojik zorluklarla başa çıkma süreçlerinde aldıkları destekler de önemli bir yer tutmaktadır. Kadınlar, boşanmanın yarattığı duygusal yük ve yalnızlık hissiyle başa çıkmak için profesyonel yardım aldıklarını, ancak bazı durumlarda ailelerinden ve sosyal çevrelerinden destek aldıklarını belirtmektedirler. Psikolojik danışmanlık ve ilaç tedavisi, bu süreçte kadınların dayanıklılıklarını artırmalarına yardımcı olmuştur. Aile desteği, psikolojik yardımların yetersiz olduğu durumlarda büyük önem taşımış ve kadınların bu zor dönemi daha sağlıklı bir şekilde atlattıklarını sağlamıştır. Demirel ve Buz (2021) tarafından yapılan çalışmada, tek ebeveynli bireylerin yaşadıkları zorluklarla başa çıkabilmek için ilk olarak kök ailelerine başvurdukları ve ekonomik destek alamazlar bile sosyal anlamda aile desteğinden yararlandıkları gözlemlenmiştir, ayrıca kadınların çok azının psikolojik destek aldığı, çoğunluğun ise ekonomik sorunlarını çözmek için sosyal yardımlardan faydalandığı bulunmuştur. Boztılki (2022) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde yaşayan ve çoğunluğu düşük sosyoekonomik düzeyde olan 668 tek ebeveyn olarak kadınların verileri incelenmiştir, araştırma sonucunda tek ebeveyn olarak kadınların birincil sosyal gruplara (kök aile, akrabalar, arkadaşlar) duydukları güvenin, ikincil sosyal gruplara (sağlık çalışanları, güvenlik güçleri, sosyal hizmet saha çalışanları) duydukları güven seviyelerinden daha düşük olduğu saptanmıştır.

Bingöl (2022) tek ebeveyn kadınların genel olarak maddi yoksullukla karşı karşıya oldukları, almış oldukları sosyal yardımlarla içinde buldukları yoksullukla mücadele etmek zorunda kaldıkları ortaya çıkmıştır. Araştırma sonuçları, tek ebeveynli olarak yaşamını sürdüren kadınların bir kısmının sosyal yardımların yetersizliği nedeniyle ailelerinin, özellikle babalarının ve kardeşlerinin destekleriyle bu süreci atlattığına çalıştığını göstermektedir. Afyonoğlu ve arkadaşlarının (2021:103) araştırmasında, tek ebeveynli ailelerin çoğunlukla enformel baş etme yöntemleri (kişisel güç, aile desteği, akrabalar gibi) ile sorunlarını çözmeye çalıştıkları ve mevcut sosyal politikaları yetersiz buldukları belirtilmiştir. Hanson vd. (2014)'nin yaptığı çalışmada aile, arkadaş, yakın çevre, komşulardan ebeveyn sorumluluklarına dair destek alan kadınlar sorumlulukları yerine getirirken daha az stres yaşamakta olduğunu belirtmektedir. Araştırma sonuçları, kadınların ekonomik zorluklarla başa çıkma sürecinde ailelerinden aldıkları desteklerin önemini vurgulamaktadır. Aile desteğinin, boşanma sonrasında kadınlar için hayati bir öneme sahip olduğu ve ekonomik zorluklarla başa çıkma süreçlerinde kritik bir rol oynadığı görülmektedir. Aile, arkadaş, yakın çevre, komşulardan ebeveyn sorumluluklarına dair destek alan kadınlar, sorumlulukları yerine getirirken daha az stres yaşamaktadırlar (Hanson vd. 2014). Wells Gladow ve Ray (1986), tek ebeveynliğe olumlu uyumun, alınan sosyal destek miktarı ile doğrudan ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Özellikle, arkadaşlar ve ailenin, tek ebeveyn olarak kadınların duygusal ve fiziksel iyilik halleri üzerinde önemli bir katkı sağladığını belirlemişlerdir. Tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren kadınlar, geçimlerini sağlamak için genellikle eşlerinden kalan emekli maaşlarını temel gelir kaynağı kullandıkları ve çoğunlukla bu maaşların yetersiz kaldığını belirtmektedir. Ratel (2005:11)'in yapmış olduğu çalışmada, nafaka konusunda düzensizlikler olduğu, erkeklerin çocuklarını destekleme konusunda yasal bir yükümlülüğü olmasına rağmen bu konuda ilerleme sağlanamadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, nafaka alamayan veya küçük çocukları olan bazı kadınlar, çalışma imkanlarının sınırlı olduğunu ifade etmektedir. Fitchen'e (1995:361) göre asıl sorun kadınların tek ebeveyn olmaları değil istihdam olanaklarının yetersizliğidir. Tek ebeveyn olarak kadınlar ve çocuklarının sosyal yardıma bağımlı kalmalarını önlemek ve kırsalda yaşayan tüm çocukları yoksulluk döngüsünden çıkarmak için kırsal ekonomiyi güçlendirmek, kadınlar için yeterli istihdam alanları oluşturmak, cinsiyete dayalı gelir farkını azaltmak ve farklı fırsatlar yaratmak gerekmektedir.

Araştırma, tek ebeveyn olarak yaşayan kadınların devlet ve toplumdan beklentilerini geniş bir yelpazede ele almaktadır. Tek ebeveynli olarak yaşamını sürdüren kadınlar, çocuklarına tek olarak bakmak zorunda kalmaları

C. Alayvaz Güngör

nedeniyle iş hayatına katılmakta zorluk çektiklerini ve bu nedenle devletten daha fazla ekonomik destek beklediklerini belirtmişlerdir. Mevcut sosyal yardımların yetersiz olduğu ve özellikle sigortalı olmaları durumunda bu desteklerden faydalanamadıkları ifade edilmiştir. Özellikle kamu kurum ve kuruluşlarından ekonomik destek alan kadınlar, çocuk bakımıyla yükümlü olan kadınlara yönelik mali yardımların artırılmasını talep etmektedir. Bu talepler, devletin özellikle tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren kadınların ekonomik zorluklarına daha duyarlı ve destekleyici bir yaklaşım sergilemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Boşanma veya eş kaybı sonrasında kadınların iş bulma imkanları ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi konusunda devlet ve toplumdaki beklentilerini de vurgulamaktadır. Richards ve Schimege (1993:280) tarafından yapılan araştırmada, tek ebeveyn olarak kadınlar, evin geçimini sağlamak amacıyla tüm gelir sağlama sorumluluğunu tek başlarına üstlendiklerinde, çocuk bakımı ve evle ilgili işlere çok az zaman ayırabildikleri ve tam gün çalıştıktan sonra dinlenmek için hiç zamanlarının olmadığı belirtilmiştir. Katılımcılar, devletin çocuklarıyla tek başına yaşayan kadınlara istihdam alanı sağlamasını ve özel sektörde çalışma saatlerinin daha esnek olmasını talep etmektedir. Tek ebeveyn olarak kadınların iş deneyimlerinin çocukları üzerindeki etkilerini araştıran uzun vadeli nitel araştırmalar, tek ebeveyn olarak kadınlar işe başlamadan önce çocukların ciddi yoksunluk, damgalanma ve okul ve eğlence aktivitelerinden dışlanma yaşadıklarını göstermektedir. Tek ebeveyn olarak kadınların ilk işe başladığında, çocuklar gelir ve maddi olanaklarda bir artışın yanı sıra okul ve arkadaş çevresine daha fazla katılım sağlamışlardır (Ridge, 2009). Millar ve Ridge (2009) yapmış oldukları araştırmada, annelerin uzun ve standart olmayan çalışma saatlerini yönetmek için tüm ailenin çaba göstermesi gerektiğini, çocukların ise ev işleri ve kardeş bakımı gibi sorumluluklar üstlenmek zorunda kaldığını ayrıca çocukların annelerinin yorgun ve stresli zamanlarında annelerine duygusal destek sağladıklarını tespit etmişlerdir. Çalışmada da benzer şekilde tek ebeveyn olarak kadınlar, çocuklarına bakarken aynı zamanda çalışmak zorunda kalan kadınların iş bulma konusunda daha fazla desteklenmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Bu beklentiler, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaya çalışan kadınlar için devlet desteğinin önemini ve çocuklarına bakma sorumluluğunu üstlenen tek ebeveyn olarak kadınların daha fazla desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Eş kaybı ve boşanma gibi süreçler yaşayan kadınlar, devlet ve toplumdaki çocuk bakımı ve eğitim hizmetleri konusunda da destek beklemekte ve devletin çocuklara eğitim desteği sağlamasını, boşanma süreçlerinde etkilenen çocuklara ücretsiz psikolojik destek verilmesini istemektedir. Ülken ve Odacı (2024) tarafından gerçekleştirilen grup çalışmasında, psikolojik sağlık ve psiko-eğitim programına katılan tek ebeveyn olarak kadınların, katılmayanlara kıyasla daha yüksek psikolojik sağlık ve yaşam doyumu seviyelerine ulaştıkları gözlemlenmiştir. Benzer çalışmaların yanı sıra çocuklara yönelik etkinliklerin artırılması ve toplumsal anlayışın geliştirilmesi önemli bir gerekliliktir. Çocukların geleceğini belirleyen yalnızca ailenin gelir ve varlıkları, ebeveynlerin rol modelleri veya ebeveynlik tarzları değil, aynı zamanda ailenin yaşadığı toplumdaki fırsatlar ve davranış kalıplarıdır (McLanahan, 1988:20). Tek ebeveynlik sorunu, ebeveynlere danışmanlık veren “ağlar” ve “ebeveynlik okulları” ile çözülebilir. Örneğin, İsveç’in Stockholm şehrinde, her büyük belediyede çeşitli uzmanların (psikologlar, sosyal hizmet uzmanları) tek ebeveynli ailelere danışmanlık desteği sağladığı bir aile merkezi bulunmaktadır (Burgund vd., 2013:14). Bu talepler, çocukların gelişimi ve refahı için devletin daha fazla sorumluluk alması gerektiğini vurgularken, toplumun da daha anlayışlı ve destekleyici olmasını beklemektedirler.

Bu kapsamda sunulacak hizmetler açısından;

- Hukuki desteğe ihtiyacı olan kadınların ve çocukların haklarını koruyabilmeleri için hukuki desteğin sağlanması,
- İş bulma konusunda kariyer danışmanlığı sağlanması ve desteklenmeleri,
- Mesleki kurslar ve eğitimler verilmesi,
- Kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte sivil toplum ve yerel yönetimler ile iş birliklerinin artırılması,
- Toplumda tek ebeveyn olarak kadınlara yönelik bakış açısını değiştirmek ve farkındalık oluşturmak amacıyla damgalama ve ayrımcılığa karşı savunuculuk yapılması; bu doğrultuda eğitimler ve seminerler düzenlenmesi,
- Sosyal hizmete erişimin kolaylaştırılması, yapılan ekonomik desteklerin artırılması ve tek ebeveynli kadınların sosyal hizmet ve sosyal yardım konusunda önceliklendirilmesi,

C. Alayvaz Güngör

- Tek ebeveynli ailelere yönelik erişilebilir aile danışmanlığı hizmetinin yaygınlaştırılması,
- Tek ebeveyn kadınlara yönelik olarak sosyal dışlanma ve damgalamayı azaltmak için mikro, mezzo ve makro düzeyde sosyal politikalar geliştirilmesi,
- Okullarda tek ebeveynli ailelere yönelik bilinçlendirici çalışmalar yapılması ve çocukların ruh sağlığının korunması ve psiko-sosyal destek sağlanması amacıyla okul sosyal hizmet birimlerinin oluşturulmasının önemli olduğu söylenilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2001). Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Feminist Sosyal Hizmet Müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(3):13-25.
- Afyonoğlu, M., Bayyar, A., Kesen, N., Morgül, B. (2021). Tek Ebeveyn Kadınların Sorunlarının Sosyal Hizmet Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 5(2):85-107.
- ASAGEM. (2011). Tek Ebeveynli Aileler Araştırması. Ankara:T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Aydiner Boylu, A. (2014). Tek Ebeveynli Ailelerde Finansal Sıkıntı Ve Fonksiyonlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *H. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(1):55-72
- Bingöl, Ü. (2022). *Tek Ebeveyn Kadının Sosyal Dışlanmışlık Durumları ve Etkileyen Faktörler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi.
- Boztılki, M. (2022). Tek Ebeveynli Ailelerde Sosyal Sermaye Gelişimi ve Güvenin Önemi: Yalnız Anneler Odaklı Bir Çalışma. *Journal of Emerging Economics and Policy* 7(2):248-262.
- Burgund, A., Pantelic, M. ve Milanovic, M. (2013). Single-Parent Families: Social Status, Needs, and Challenges. *Human: Journal for Interdisciplinary Studies*, 3(1).
- Chant, S. (1997). *Women-Headed Households: Diversity and Dynamics in the Developing World*. Houndmills: Basingstoke: MacMillan Press.
- Creswell J.W., (2014). Nitel Araştırma Yöntemleri (Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni). (M. Bütün ve SB. Demir, Çev.). Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Çoban, M.N. (2021). *Tek Ebeveyn Olarak Annelik Deneyiminin Sosyal Politika Yaklaşımı Çerçevesinde İncelenmesi: Türkiye- Almanya Karşılaştırması*, (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi
- Çobanoğlu, A. (2020). Türk Aile Yapısında ve Kültüründe Yakın Gelecekte Önem Kazanacağı Öngörülen Değişimler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2), 68-80.
- Çoşan, B. (2018). Dünyada ve Türkiye’de Sosyoekonomik Bir Problem Olarak Tek Ebeveynli Aile Olgusunun Çok Boyutlu Değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* (41): 258-294.
- Demir, S. ve Çelebi, Ş. (2017). Tek Ebeveynli Ailelerin Sorunları: Nitel Bir Araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 7(13):111-128.
- Demirel, B. ve Buz, S. (2021). Tek Ebeveynli Hanelerdeki Kadınların Rol ve Sorumluluklarındaki Değişimler ve Deneyimledikleri Güçlükler, *Akademik Hassasiyetler*, 8(17):157-192.
- Falana, B., Bada, F. ve Ayodele, C. (2012). Single-Parent Family Structure, Psychological, Social and Cognitive Development of Children in Ekiti State. *Journal of Educational Developmental Psychology* 2(2), 158-164.
- Fitchen, J. (1995). The Single -Parent family and welfare reform: Is Marriage the Solution? *Community Report* 3, 3-6.
- Gladding, S. (2015). *Aile terapisi*. (Çev: İ. Keklik ve İ. Yıldırım). Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları, Ankara.
- Günaydın, D. (2021). Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Nesiller Arası Yoksulluk Döngüsünü Kırmak İçin Yaklaşımlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (41), 155-183.
- Hanson, S. (1986). Healthy Single Parent Families. *Family Relations* (35):125-132.
- Hanson, S., Heims, M., Julian, D. ve Sussman, M. (2014). *Single Parent Families: Diversity, Myths and Realities*. Binghamton: Routledge Doi: 10.4324/9781315801124.

C. Alayvaz Güngör

- Hill, R. (1986). Life Cycle Stages for Types of Single Parent Families:Of Family Development Theory. *National Council on Family Relations* 35 (1) , 19-29 doi:10.2307/584278.
- Karaaslan, İ., Opçin, E. (2020). Tek Ebeveynli Ailelerin Aldıkları Sosyal Yardımlar Ve Sosyal Yardım Beklentileri Üzerine Bir Araştırma. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(2), 81-103.
- Karaca Aydın, S. (2019). Kadınlar İçin Tek (Yalnız) Ebeveynlik ve Zorlukları. *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 23-34.
- McLanahan, S. (1988). The Consequences of Single-Parenthood for Subsequent Generations. *Focus* 11 (3), 16-21.
- Millar, J. ve Ridge, T. (2009). Relationships of Care: Working Lone Mothers, Their Children and Employment Sustainability. *Journal of Social Policy*, (38):103–121.
- Mueller, D. ve Cooper., P. (1986). "Children of Single Parent Families: How They Fare As Young Adults.". *Family Relations* (35) 1, 169-176.
- Nieuwenhuis R. R. ve Maldonado, L. (2018). Conclusion. R. Nieuwenhuis , & L. Maldonado içinde, *The Triple Bind of Single-Parent Families: Resources, Employment and Policies* (s. 449-457). Bristol: Policy Press.
- Örüng, S. ve Feyzioğlu, S. (2011). *Tek Ebeveynli Aileler. (1. Baskı)*. Ankara: T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Ratel, T. (2005). One Day At A Time: Single-Parent Mothers in Academe. Retrieved July 2024, from <http://www.sfu.ca/palys/ratel.htm>.
- Rattay, P., Öztürk, Y., Geene , R., Sperlich, S., Kuhnert, R., Neuhaus, H. ve Starker, A. (2024). Health of Single Mothers and Fathers in Germany. Results of GEDA Studies 2019-2023. *Journal of Health Monitoring* 9 (3), doi:10.25646/12193.
- Richards, L. ve Schimege , C. (1993). Problems and Strength of Single. Parent Families, Implications for Practice and Policy. *Family Relations* (42):277-285.
- Ridge, T. (2009). Living with poverty: A review of the literature on children and families (research report no. 594). Bath: Centre for the Analysis of Social Policy, University of Bath.
- Schlesinger, B. (1966). The One-Parent Family: An Overview. *The Family Life Coordinator* 15(4)1: 133-138 <https://doi.org/10.2307/581542>.
- Stritzel, H. ve Crosnoe, R. (2023). Unpacking The Linkages Between Single Parent Households And Early Adolescent Adjustment. *Social Science Research*, 110(1).
- Ozansoy Tunçdemir, N. (2023). Toplumsal Cinsiyet ve Annelik: Kadınların deneyimleri üzerinden nitel bir araştırma. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, VII(1), 178-207.
- TÜİK (2023). *İstatistiklerle Aile* . Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Aile-2023-53784#:~:text=Tek%20%C3%A7ekirdek%20aile%20olarak%20ifade,63%2C8'e%20geriledi> adresinden alındı.
- Ülken, E., ve Odacı, H. (2024). Tek Ebeveyn Annelere Yönelik Psikolojik Sağlamlığı Geliştirme Psiko-Eğitim Programı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 35(2), 227-251. <https://doi.org/10.33417/tsh.1287235>
- Ünal, N. (2014). *Tek Ebeveyn Annelere Yönelik Sosyal Politikalar: Farklı Ülke Örnekleri*. (Uzmanlık Tezi). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
- Weinraub, M. ve Wolf, B. (1983). Effects of Stress and Social Supports on Mother-Child Interac-Tions In Single- And Two-Parent Families. *Child Development*, (54):1297-131.
- Wells Gladow, N. ve Ray, M. (1986). The impact of support systems on the well-being of low-income single parents. *Family Relations* , (35):114-124.
- Yıldırım, E. (2011). Aile ve Evlilik Türleri, *Aile Sosyolojisi*, (Ed: E.Canatan ve E. Yıldırım), Açılım Kitap, İstanbul.